

Przemysław Leśniak

Alfred Staszak, *Porwania w celu wymuszenia okupu – Studium kryminalistyczne*, Zdzeszowice 2010, Prometeusz, s. 352

Autorem publikacji *Porwania w celu wymuszenia okupu – Studium kryminalistyczne* jest Alfred Staszak, który w 2009 r. obronił rozprawę doktorską na Wydziale Prawa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Jest on czynnym zawodowo prokuratorem. Obecnie zajmuje stanowisko Prokuratora Okręgowego w Zielonej Górze. Recenzowana przeze mnie książka jest właśnie przedmiotową rozprawą doktorską, która w swojej treści zawiera interesujący, a co najważniejsze, niezwykle użyteczny dla czytelników, opis badań nad wszystkimi aspektami przestępstwa penalizowanego artykułem 252 Kodeksu karnego (kk).

Publikacja zawiera dogłębne studium badanej materii przeprowadzone na podstawie analizy akt 49 spraw z terenu całego kraju. Sprawy te dotyczyły 53 porwań dla okupu łącznie 60 osób. Analiza poparta jest jednocześnie kilkudziesięcioma przykładami obrazującymi poszczególne fazy przestępstwa, okoliczności jego popełnienia, a także zachowanie sprawców oraz ofiar porwań.

Pomimo trudnej tematyki, której dotyczy, książka jest napisana żywym i przystępnym językiem, co stanowi niewątpliwy atut. Odbiorcami publikacji mogą być zarówno specjaliści, jak i czytelnicy sięgający po nią w celu zapoznania się z zagadnieniem dotychczas dla siebie nieznanym. Kompozycja książki jest nieco konserwatywna i schematyczna, ale należy to zrzucić na karb kanonów naukowych, których autor nie mógł ominąć przedstawiając wyniki swych badań jako rozprawę doktorską. Znając osobiście skrupulatny sposób prowadzenia postępowań przygotowawczych przez Alfreda Staszaka, spodziewałem się po tej książce szczegółowej, pełnej i dokładnie udokumentowanej prawnokarnej analizy opisywanego zjawiska. I taka właśnie jest omawiana pozycja. Rozważaniom teoretycznym towarzyszą przykłady zaczerpnięte wprost z akt spraw, które nie tylko obrazują, ale również ożywiają lekturę.

Uważne zapoznanie się z recenzowaną pozycją będzie na pewno ogromną pomocą dla każdego, kto w jakikolwiek sposób zajmuje się problematyką kryminologiczną i kryminalistyczną. Autor publikacji koncentruje się na przedstawieniu kryminalistycznego aspektu przestępstw związanych z uprowadzeniem dla okupu, jednak głównym celem omawianej rozprawy doktorskiej jest przedstawienie metodyki zwalczania tego typu przestępczości. Staszak liczy na to, że przedstawiona przez niego część teoretyczna, opisująca sposoby popełnienia przedmiotowego czynu, będzie miała również walor praktyczny, który może doprowadzić do podniesienia skuteczności ścigania takich czynów. Autor opisuje sposób działania sprawców we wszystkich stadiach przestępstwa. Przedstawiając tzw. „zaplecze” porwań, zarówno od strony sprawców, ofiar, jak i organów ścigania, autor przyczynia się do głębszego poznania motywów działania porywaczy, ich profilu psychologicznego, a także sposobów przygotowania i planowania przestępstw. Nie bez znaczenia pozostają egzemplifikowane aktami procesowymi szczegółowe opisy przestępstw, z których dowiadujemy się o różnych sposobach i miejscach porwań, złożenia i podejmowania okupu, poznajemy specyfikę kryjówek, gdzie przetrzymywane są ofiary oraz przedziały czasowe, w których najczęściej dokonuje się uprowadzeń. Wyżej opisane dane w każdym przypadku są ujmowane statystycznie i zebrane w tabele, które w prosty i szybki sposób pozwalają wyciągnąć wnioski z analizowanych właśnie zagadnień.

Książkę otwiera przedstawienie prawnej typologii przestępstw polegających na uprowadzeniu i przetrzymywaniu zakładników oraz na analizie stanu zagrożenia tego typu przestępczością w Polsce. Najważniejszą konkluzją I rozdziału, jest stwierdzenie dużej dynamiki rozwoju tego typu przestępczości w Polsce w ciągu ostatnich dwóch dekad. Ciekawe jest przy tym to, że są na terenie naszego kraju województwa, w których w okresie objętym badaniami (od września 1998 r. do końca 2004 r.) nie odnotowano żadnego przypadku porwania dla okupu (woj. opolskie, podkarpackie, podlaskie), ale są także województwa, gdzie wystąpiła ich znaczna ilość (woj. mazowieckie, wielkopolskie i pomorskie). Rozdział kończy omówienie skutków materialnych i niematerialnych opisywanego przestępstwa.

Następnie, w rozdziale II, autor skupia się na scharakteryzowaniu przestępstwa porwania dla okupu, zarówno w prawie krajowym, jak i międzynarodowym, a także szczegółowo omawia znamiona ustawowe tego przestępstwa tak w podstawowej, jak i kwalifikowanej formie jego popełnienia. Trudno nie zgodzić się z konkluzją autora, że porwanie zakładnika w celu zmuszenia jakiegokolwiek państwa, jego organów władzy lub obywateli do określonego postępowania traktowane jest w prawie międzynarodowym jako przejaw terroru. Obszerne rozważania dotyczące strony podmiotowej i przedmiotowej przestępstwa z art. 252 kk stanowią kompendium wiedzy prawniczej w tym zakresie. W tej części pracy autor omawia nie tylko problemy z kwalifikacją prawną różnych stanów faktycznych, ale także bardzo trafnie wskazuje na kwestie istnienia przestępstw *satelitarnych* i *współwystępujących* przy braniu zakładników w celu wymuszenia okupu, takich jak kradzieże samochodów, fałszowanie dokumentów, nielegalne posiadanie broni. Zwraca także uwagę na przestępstwa *współwystępujące*, które nie zaistniałyby, gdyby porwanie nie miało miejsca. Do tej kategorii zaliczył: znęcanie się nad zakładnikiem i pobicie go, kradzież mienia posiadanego przez zakładnika czy wykorzystanie seksualne. Rozdział drugi zamyka omówienie kwalifikowanych postaci przestępstwa porwania w celu wymuszenia okupu i skutki karnoprawne odstąpienia od popełnienia przestępstwa i zwolnienia zakładnika. Kwestia ta jest szczególnie istotna dla działań organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości w sytuacji podjęcia pertraktacji ze sprawcą w celu uwolnienia zakładnika w zamian za możliwość całkowitego lub częściowego uniknięcia odpowiedzialności karnej.

Kończąc rozważania teoretyczne, w III rozdziale książki, autor przedstawia wyniki własnych badań dotyczących okoliczności poprzedzających porwanie. Omawia czynności przygotowawcze, podejmowane przez sprawców w związku z planowanym porwaniem zakładnika. Szczególnie interesująca jest analiza sygnałów ostrzegawczych mogących wskazywać pokrzywdzonym zagrożenie porwaniem, a także wyniki badań dotyczące związków pomiędzy ofiarami i sprawcami przestępstwa. Autor bardzo szczegółowo analizuje poszczególne fazy przestępstwa, nie tylko wspomniane już planowanie i przygotowanie, ale także moment uprowadzenia (czas i miejsce porwania) oraz wykorzystane przez sprawców metody przełamania oporu pokrzywdzonego. Analizie poddane jest również zachowanie sprawców i osoby uprowadzonej w trakcie przetrzymywania, formy i sposoby zgłaszania i przekazywania okupu. Z perspektywy czytelnika najważniejszym wnioskiem z tej części książki jest stwierdzenie, że zakładnik praktycznie pozbawiony jest realnych i faktycznych możliwości oddziaływania na sprawców w celu uwolnienia lub choćby poprawienia warunków przymusowego przetrzymywania. Ponadto bardzo istotna, o dużym znaczeniu praktycznym, jest konkluzja, że w przypadku podjęcia pertraktacji co do wysokości okupu, zawsze kończą się one zmniejszeniem (nierzadko znacznym) jego wysokości.

W rozdziale IV autor przechodzi do szczegółowego opisu sprawców porwań dla okupu, ze szczególnym uwzględnieniem płci, wieku, środowiska, z jakiego się wywodzi, zawodu oraz ewentualnej przeszłości kryminalnej. Ofiary przestępstw opisane są w kontekście ich profilu społecznego, przy czym chodzi tu nie tylko o zakładników, ale również o osoby zmuszone do zapłacenia okupu. Przedstawienie wzajemnych relacji i powiązań sprawców porwania dla okupu z zakładnikami lub członkami ich rodzin stanowi bezcenną pomoc dla organów ścigania, zarówno w procesie wykrywczym, jak i prewencyjnym. Oba te procesy zostały opisane w V rozdziale książki. W tej części przeanalizowano działania organów ścigania od momentu uzyskania pierwszego, choćby jeszcze nieformalnego, sygnału o zaistniałym przestępstwie. Autor trafnie zwraca uwagę na potrzebę dyskrecjonalnego prowadzenia równoległych działań o charakterze operacyjnym i procesowym. Jednocześnie bezlitośnie obnaża słabość w dokumentowaniu czynności procesowych w zbadanych sprawach, szczególnie w zakresie zaniechania prowadzenia oględzin miejsca uprowadzenia oraz dokumentowania kontaktów sprawców z osobami mającymi zapłacić okup. Rozdział zamyka przedstawienie form i charakter podejmowanych czynności poszukiwawczych w badanych sprawach.

Ostatni rozdział książki to ocena skuteczności działań wykrywczych w badanych sprawach. Analizą objęto całość działań, poczynwszy od momentu pozyskania przez organy ścigania informacji o przestępstwie do zakończenia postępowania sądowego. Przeanalizowano udział biegłych i wykorzystanie ich wiedzy w procesie wykrywczym skoncentrowanym na ustaleniu miejsca przetrzymywania zakładników oraz wykryciu sprawców przestępstwa. Końcowa część rozprawy stanowi więc kompleksową ocenę skuteczności działań podejmowanych przez policję, prokuraturę i sądy w postępowaniach dotyczących porwań dla okupu. Skuteczność przeanalizowano w aspekcie kryminalistycznym, dotyczącym ustalenia miejsca pobytu zakładnika i zapobieżenia przekazania sprawcom okupu. Procesowe wyniki przedsięwzięć rozpatrzono pod kątem ich skuteczności w realizacji celu, jakim jest ustalenie sprawców przestępstwa i udowodnienie im winy, a także ostatecznego wyniku postępowania karnego, to jest wymierzenia sprawcy przez sąd odpowiedniej kary.

Omawiana książka jest tym cenniejsza, że zaliczyć ją można do bardzo nielicznej grupy rodzimych publikacji traktujących o wzrastającym zagrożeniu przestępczością zorganizowaną, ukierunkowaną na popełnianie przestępstw porwania w celu wymuszenia okupu. Szczególną wartością stanowią wnioski końcowe, a przemyśleń tam zawartych nie sposób zostawić bez głębokiej zadumy. Jeszcze bardziej trafne zdają się być postulaty autora dotyczące skutecznego zwalczania przestępstwa uprowadzenia dla okupu, które dotyczą prawidłowej współpracy organów ścigania z ofiarami i pokrzywdzonymi, ale przede wszystkim wskazują na konieczność ustalenia i wdrożenia odpowiednich algorytmów postępowania, procedur oraz taktyki i techniki postępowania na każdym etapie procesu wykrywczego.